

Sûfî Perspektif

Kadir ÖZKÖSE*

📷 Muhammed GÜLSEREN

KORKU İLE ÜMİT ARASINDA OLMAK

Arapçada havf; bir şeyden korkmak, kaygılanmak, endişe etmek, uyanık halde bulunmak, ihtiyatlı olmak, bilmek; gürültü, savaş ve kıtal gibi mânâlara gelmektedir.¹ Tasavvufî istilâh olarak havf; Allah'ın kahrından korkarak dinde sebat etmek, sevdiğini gücendirmekten çekinmek, Allah'tan uzak kalmaktan ve kendimizi O'nun in-dinde itibarsız hale getirecek aykırı davranışlarda bulunmaktan sakınmak,² yasaklanan şeylerden ve günahlardan utanmak, bu hususta üzüntü duymaktır.³ Havf; gelecekte meydana gelmesi beklenen, hoşâ gitmeyen bir şey ve olaydan korkarak kalbin yanması ve rahatsız olmasıdır. Bununla birlikte havf, korkunun en düşük halini ifade eder.⁴

Havfın karşıtı olan recâ, lügatte; ummak, ümit etmek, beklenti içinde olmak, dilemek, yalvarmak, rica etmek, temennî etmek, iyimserlik haline sahip olmak, niyaz, talep, taraf, yön gibi anlamlara gelmektedir.⁵ Tasavvuf literatüründe ise Allah'tan ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmek, kalbin hoşlandığı bir şeyi beklemesinden rahatlık ve ferahlık duyma hali; havf ehlinin kalblerine Allah'tan gelen bir rahatlama ve ferahlama;⁶ ileride meydana gelecek olan veya arzu edilen bir şeye karşı kalbin duyduğu ilgi⁷ olarak tarif edilmiştir.

Korku duymak her dindar Müslüman için kaçınılmazdır. Kur'ân-ı Kerim'de sık sık Allah korkusundan ve kıyamet günü kaygısından bah-

sedilir. Mü'minlerin kalbini korkudan titretecek uyarılar vardır. Ancak umut da zorunludur; çünkü umut olmadan hayatı yaşamak imkânsızdır. Havf ve recâ, amelin iki kanadıdır; onlar olmadan uçmak imkânsızdır. Her iki duygu arasında sağlanacak denge, sağlıklı dinî yaşam için gerekli bir

“Havf ve recâ, gece ve gündüz gibidirler. Gündüzün güzelliği, ancak gecenin karanlığı ile anlaşılmaktadır. Recâ ile havf, kulu frenleyen iki dizgin gibidirler. Kişiyi her zaman ve her işte doğrulturlar. Recânın alâmeti, kulun gücü yettiğinde ibadete yönelmesi, havfın alâmeti ise, kulun bütün aykırı davranışlardan kaçınmasıdır.”

hususdur.⁸ Ahmed İbn Atâ Edemî (ö.309/921)'ye göre imanımızdaki istikametın sağlam olması için, havf ve recâ arasında bulunmamız gerekmektedir. Zira recâyâ ağırlık verenin imanı zayıflayacak, havfe ağırlık veren de ümitsizliğe düşecektir.⁹ Havf ve recâ, gece ve gündüz gibidirler. Gündüzün güzelliği, ancak gecenin karanlığı ile anlaşılmaktadır.¹⁰ Recâ ile havf, kulu frenleyen iki dizgin gibidirler. Kişiyi her zaman ve her işte doğrulturlar. Recânın alâmeti, kulun gücü yettiğinde ibadete yönelmesi, havfın alâmeti ise, kulun bütün aykırı davranışlardan kaçınmasıdır.¹¹

Havf ve Recâ'nın temeli Kur'ân ve hadislerle dayanmaktadır. Âyet-i kerîmede Allah (c.c.); *“Korku ve ümitle Rab'lerine ibadet ederler,”*¹² buyurduğu gibi, hadîs-i şeriflerinde Peygam-

ber Efendimiz de, “Süt, çıktığı memeye girmediği gibi, Allah korkusundan ağlayan kimse de cehenneme girmez.”¹³ buyurmaktadır.

Abdullah b. Dînar’ın rivayet ettiği Hz. Ömer ile çoban arasındaki şu konuşma Müslümanın hâlet-i rûhiyesini yansıtmaktadır:

Ömer b. Hattab ile Mekke’ye gidiyorduk. Bir ara durduk. Bir çoban dağdan koyun sürüsünü indiriyordu. Ömer, çobana, *bana bir kuzu sat!* dedi.

Çoban: *Ben bir köleyim. Bunlar da benim malım değil* diye cevap verdi.

Hz. Ömer: *Efendine, kuzuyu bir kurdun kaptığını söylersin. O anlamaz*, dedi.

Çoban: *Efendim anlamasa da Allah biliyor*, diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Hz. Ömer’in gözleri yaşardı. Kölenin efendisini soruşturdu ve köleyi satın aldı. Sonra onu âzâd etti. Sonra da şöyle dedi: *Bu sözler seni dünyada âzâd etti. (İnşaallah) âhirette de beni âzâd edecek.*

Mü’minin çoban örneğinde Allah’tan korkması da, Hz. Ömer örneğinde Allah’tan ümitli olması da güçlü bir imanın göstergesidir. Kur’ân, mü’minlerin Allah’tan ümitli olmalarının temelinde, güçlü bir iman ve bu iman gereği olan yaşantıyı gösterir. İnanç ve ilâhî değerler doğrultusunda yaşamayı ümidin koşulu sayar.¹⁴

İnsan kendisini Allah karşısında hiçbir zaman kusursuz ve günahsız sayamaz. Kur’ân, mü’minleri tanıtırken, onlar günahlarının Allah tarafından bağışlanacağı umuduyla yaşarlar, kaydını koymaktadır.

Ruhun bir eğilimi olan umut, arzu edilen şeylerin gerçekleşeceğine inanmayı sağlar. Umut bir hayalcilik değil, insanı besleyen gerçektir. Hayalle yaşamak insana avuntu verir, ama umut insanın yaşanacak bir şeyi görmesiyle ortaya çıkar.

Umut eden insan kendini aldatmaz, bilakis inanır.¹⁵

Umut inanca eşlik eden bir ruh halidir. Umutluluk hali olmaksızın inancın ayakta durması imkânsızlaşır. Umut, inanç temeli üzerinde kaybolmadan kalabilir. Umut inancın meyvesidir. İnanç ilham kaynağının kapılarını açarken, umut ise istek ve özlemin itici gücünü kuvvetlendirir. Güven duygusuna sahip olabilmek için inanç ve ümidimize dayanarak harekete geçmemiz gerekir. İnançna ve ümidine dayanacak cesareti bulunmayan kimse bilinmeyene doğru adım atamaz. İman insanı umuda götürür, sevilen şeye karşı güçlü bir umut telkin eder. Sağlam dinî inanç, umut, sabır ve dayanma gücü yaratır. İnanan ancak umut eder ve ancak gerçekten umut eden inanır. Sevgi, bireyi, umut bağladığı ve gelecekte kendisine yaşam bağışlayacağını umduğu Allah’a iman ettirir.¹⁶

Korku ve ümit, insanın ruhsal yapısına yerleşmiş karşılıklı iki çizgidir. Bu iki duygu birlikte, yan yana ve aynı yönlerde hareket ederler. Yaratılışı gereği insan ruhu hem korku hem de ümitle doludur. Dengeli bir kişilikte korku ve ümit kuşun iki kanadı gibidir. Kanatları birbirini dengeleyecek şekilde olursa uçuş kusursuz olur. Korku ve ümit de aynı şekilde mü’minin kişiliğini denge tutar. Kişinin benliğini sadece ümit kaplarsa, tembellik ve eylemsizlik kendini gösterebilir; aynı şekilde benlikte sadece korkunun yer etmesi ümitsizliğe yol açabilir. Bu yüzden insan, benliğinde tek yönlü olarak sadece ümide ya da sadece korkuya yer vermemelidir.¹⁷ Korku ve ümit halinden biri diğerine gâlip geldiği zaman kişiliğin dengesi bozulur.¹⁸ Bir kimsenin korku tarafı ümit tarafına ağır basarsa, yanlış değerlendirmeler ortaya çıkar; korkuya oranla ümit ağır basarsa kişi aldanarak doğru yoldan uzaklaşır.¹⁹

Özetle mü’minler Allah’ın rahmetini umarlar-ken, korku ve ümit dengesini korurlar. İbadette olgunluğu sağlayan, başarıya götüren duruş budur. Mü’min Allah’ın rahmetini ummalı, fakat davranışlarındaki eksiklikten dolayı da O’ndan sakınmalıdır.

Allah'a karşı korku hissini güçlü kılmanın ve Allah'tan ümit beslemenin ritmini Câhidî Ahmed Efendi (ö.1070/1660), şu şekilde dile getirmektedir:

*Yâ rab cemâlerinden
İhsân eyle doğru yâr
Mahrum etme visâlerinden
Gül yerine verip hâr*

*Ümidim sana Rahmânım
Kılan derdime dermânım
Bu hasrete koma canım
Sevindir nûr eyle nâr²⁰*

Allah'ın ihsan kapısından hiçbir zaman ümit kesmediğini ve her an bu ümitle O'na niyazda bulunduğunu ifade eden Osman Hulûsi Ateş Efendi (ö.1410/1990)'nin şu beyitleri ilâhî rahmet hazinesine olan iştiyakımızı artırmaktadır:

*Pâdişâhım bâb-ı ihsânından isterim atâ
Nâ-ümîd-i lutfun olmam eylerim her dem
niyâz.²¹*

*Niyâzım âsitânın hâkinin kurbânı olmaklık
Ümîdvârım ki redd olmaz kapından bir recâ ancak.²²*

Dipnot

* Doç. Dr.

- 1 er-Râgıb el-İsfehânî, *Müfredâtu Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk 1996, s. 303; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrût 1990, c.IX, s. 99-100.
- 2 Serrâc, *el-Lüma' fi Târîhi't-Tasavufi'l-İslâmî*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 2001, s. 55; Abdülkerim b. Hevâzin Kuşeyrî, *er-Risâletü'l-Kuşeyriyye fi ilmi't-tesavuf*, Dâru'l-Hayr, Beyrut 1993, s. 125.
- 3 Muhammed A'la b. Ali Tehânevi, *Kitâbu Keşşâf-ı Istilâhâtü'l-Fünûn*, Beyrut, trs., c. I, s. 444.
- 4 Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî el-Ezdi, "Tis'atü'l-Kütüb", *Sülemî'nin Risâleleri*, tah. ve ter. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981, s. 24; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 125.
- 5 el-İsfehânî, *Müfredât*, s. 346; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, c. XIV, s. 309-11; Tehânevi, *Keşşâf*, c. I, s. 593.
- 6 İsmâil-i Ankaravî, *Minhâcu'l-Fukarâ*, Kahire 1256, s. 239.
- 7 Kuşeyrî, *er-Risâle*, s.132; Ebû Hamid Muhammed el-Gazâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, Mısır, ts., c. IV, s. 139.
- 8 Annemarie Schimmel, *İslâmın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabiyik, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 133.
- 9 Ali Bolat, "Ebu'l-Abbas İbn Atâ'nın Bazı Tasavufî Temel Kavramlara Bakışı", *İlmi Akademik Araştırma Dergisi Tasavuf*, Ankara 2004, y.5, sy. 13, s. 312.
- 10 Serrâc, *el-Lüma'*, s. 57.
- 11 Sülemî, *Tis'atü'l-Kütüb*, s. 24.
- 12 Secde, 32/16.
- 13 Tirmizî, *Zühd*, 8; Nesâî, *Cihâd*, 8.
- 14 Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Ümit-İman İlişkisi", *Tasavuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 8, sayı: 18, Ocak-Haziran 2007, s. 158-159.
- 15 Rene Descartes, *Ruhun İhtirastarı*, çev. Mehmet Karasan, MEB, İstanbul 1997, s. 132; Kemal Demirel, *Tannın Onuru İnsan*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 108.
- 16 Kasapoğlu, "Kur'an'da Ümit-İman İlişkisi", *Tasavuf*, yıl: 8, sayı: 18, s. 167.
- 17 Ahmet Gürbüz, *Tasavuf Felsefesinde Temel Vurgular*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 207; Hüseyin Certel, *Ebû Tâlib el-Mekkî'de Tasavuf Anlayışı: İman ve Ahlâkta Kemalın Yolu*, Hamle Basın Yayın, İstanbul 1993, s. 316-317.
- 18 Ali b. Osman el-Hucviri el-Cüllâbî, *Keşfu'l-Mahcûb Hakikat Bilgisi*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, II. Baskı, İstanbul 1996, s. 211.
- 19 Necmüddin Kübra, *Usûlu aşere - Risâle ile'l-hâim - Fevâihu'l-Cemâl: Tasavufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, Dergâh Yayınları, İstanbul 1996, s. 124.
- 20 Câhidî Ahmed Efendi, *Divan*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hasan Hüsnü Paşa Bölümü, no: 796, vr.29^a.
- 21 es-Seyyid Osman Hulûsi Ateş, *Divân-ı Hulûsi-i Dârendevî*, haz. Mehmet Akkuş ve Ali Yılmaz, İstanbul 2006, s. 108.
- 22 *Divân-ı Hulûsi-i Dârendevî*, s. 130